

Inhoud

Voorwoord	9
Inleiding op de 5 preken van Chrysostomus over Jozef	13
1 Johannes Chrysostomus' eerste preek over Jozef	43
Genesis 37	
2 Johannes Chrysostomus' tweede preek over Jozef	71
Genesis 38 en 39	
3 Johannes Chrysostomus' derde preek over Jozef	91
Genesis 40 en 41	
4 Johannes Chrysostomus' vierde preek over Jozef	119
Genesis 41:46 – 45:24	
5 Johannes Chrysostomus' vijfde preek over Jozef	153
Genesis 45:25 – 47:27	
Literatuur	175
Bronvermelding illustraties	178

Voorwoord

Het verhaal van Jozef (Gen. 37-47) behoort tot de meest aansprekende en ook tot de meest indrukwekkende verhalen uit het hele Oude Testament. Het is een indringende geschiedenis met een bijzondere strekking en een ongekende actualiteit. Het verhaal komt ook in de Koran voor, zij het hier met de nodige wijzigingen. De versie in de Bijbel is de meest oorspronkelijke.

Wanneer de mens zijn leven verliest, dan behoudt hij het: 'Want wie zijn leven wil behouden, die zal het verliezen; maar wie zijn leven verliezen zal omwille van Mij, die zal het behouden.' (Luk. 9:24) Dit is de boodschap die Christus aan Zijn discipelen meegaf, maar Hij geeft die boodschap ook aan christenen van vandaag mee, ook in 2017. Het spreken van Christus heeft eeuwigheidswaarde.

Dit vroegchristelijke, snel ingekraste, IXTHYS-symbool, laat zien van wie ook de christenen van het eerste uur hun hulp en troost verwachtten. Het was van Jezus Christus, de Zoon van God, de Verlosser, Die hen dagelijks tot hulp en steun was. Jezus Christus is gisteren en heden Dezelfde en tot in eeuwigheid. Dat is een nimmer eindigende troost voor alle gelovigen, van toen en van nu.

Jozef verloor – om het kernachtig te verwoorden – zijn eigen, jonge leven. Hij werd op zijn zeventiende als slaaf naar Egypte verkocht. Zijn leven leek nu volledig mislukt. Echter, hij verloor zijn grootste schat, namelijk God, niet uit het oog, Hem hield hij steeds in gedachten. Tot Hem nam hij zijn toevlucht, op Hem steunde hij, zonder zich af te vragen waarvoor de verdrukkingen bedoeld waren. God vergat Jozef niet, maar Hij bracht hem tot grote heerlijkheid. Zo streed Hij voor hem, die zijn hart en zijn leven aan God had gegeven.

Interieur van de kerk van de heilige Vrede (Hagia Eirene) in Constantinopel. Chrysostomus wees in zijn preken vaak op de vrede en de rust die in de kerk gevonden werden, tegenover de onrust, de hectiek en de stormen van het leven.

Dit boek biedt een geweldig perspectief. Het is een open venster op de vroegchristelijke exegese, zoals die van deze geschiedenis werd gegeven door Johannes Chrysostomus (344-407), bisschop van Antiochië en aan het eind van zijn leven aartsbisschop van Constantinopel. Het is een unieke uitgave waarin de vijf preken van Chrysostomus over Jozef voor het eerst integraal in het Nederlands zijn vertaald en van commentaar en verklarende voetnoten zijn voorzien.

De auteur spreekt de hoop uit dat de inhoud van dit boek velen mag aanspreken en bemoedigen. Ook, of juist wanneer een gelovige de logica van zijn of haar leven niet begrijpt, is er een krachtige Hulp in benauwdheden. God weet wat Hij van Zijn maaksel mag verwachten, maar Hij laat Zijn kinderen nooit in de steek.

Als er één verhaal in de Bijbel is waar de trouw van God duidelijk naar voren komt, is het dit verhaal over Jozef. De trouw van God kan ons ook in de huidige tijd bemoedigen en vertroosten. Dat wenst de auteur iedere lezer of lezeres van dit boek van harte toe.

Amsterdam, Pinksteren 2017
Marten van Willigen

1

Johannes Chrysostomus' eerste preek over Jozef

Schip, apsis en galerijen van de kerk Hagia Eirene in Istanbul (Constantinopel) uit de vierde eeuw.

Inleiding bij Chrysostomus’ preek over Genesis 37

Chrysostomus begint deze preek met een overkoepelend thema, waarmee hij de inhoud van het bijbelverhaal dicht bij de lezer brengt en tegelijk een kader schept voor de verdere uitleg. Het overkoepelende thema dat Chrysostomus in deze preek aan de orde stelt, is de schadelijke uitwerking van de afgunst. Het beeld dat hij van Jozef schetst, is uitgesproken positief. Jozef is een bijzonder voorbeeld van een gelovige die zijn vertrouwen op God stelt. De typologische en allegorische uitleg, die in de Alexandrijnse traditie gangbaar is, ontbreekt hier vrijwel geheel. Alleen de passage waarin Jakob Jozef naar Dothan stuurt, wordt als voorafschaduwung uitgelegd van God de Vader Die Jezus naar deze aarde zendt.

Voordat hij dieper ingaat op het thema van de afgunst, besteedt Chrysostomus aandacht aan de aanhef: ‘Dit zijn de afstammelingen van Jakob.’ (Gen. 37:2) Dat de bijbelschrijver meteen na de aanhef begint aan de geschiedenis van Jozef, de jongste van alle broers, ervaart Chrysostomus niet als een probleem. Een vergelijkbare benadering ziet hij namelijk bij de zonen van Esau.¹

¹ George Coats signaleert hier juist een moeilijkheid. Hij laat zien dat de zogenaamde *Toledoth-formula* op deze plek in het verhaal van Jozef problematisch is. Volgens Coats is de openingszin *constructed*, niet alleen maar op basis van dezelfde formulering in Genesis 36:8, maar ook op grond van dezelfde formulering aan het einde van de geschiedenis. Zie: Coats, pagina 8.

Dit zijn de geslachten van Jakob. Jozef was zeventien jaar, toen hij het vee weidde, samen met zijn broeders.

Ruïne van de imposante kerk, gebouwd ter nagedachtenis aan Simeon Stylites.

[Geliefden], opnieuw wil ik u naar die welbekende tafel leiden, waarmee u [zeer] vertrouwd bent, en weer verdergaan bij wat kort hiervoor is gezegd. Uit wat zojuist is voorgelezen, wil ik graag de volgende maaltijd aan u voorzetten. Ik bedoel hier [vanzelfsprekend] een geestelijk maal. Want de vandaag voorgelezen geschiedenis is zeer geschikt om ons allemaal te leren hoe groot de schadelijke uitwerking van de afgunst is. En ook hoe die verderfelijke passie van de afgunst – die zelfs een familielid niet ontzag – haar eigen kracht [in deze geschiedenis] gedemonstreerd heeft.

Maar eerst is het nodig het begin van het voorgelezen hoofdstuk te behandelen om het verhaal in de juiste volgorde uit te leggen. ‘Dit zijn de nakomelingen van Jakob,’ zegt de Schrift. Kijk nou eens naar die ongelofelijke profeet, hoe hij, nadat hij ons heeft verteld dat hij het gaat

hebben over het geslachtsregister van Jakob, onmiddellijk op de geschiedenis van die jongen afstevent.² Want hij zegt: ‘Dit zijn de nakomelingen van Jakob.’ Dat geeft ons de vrijheid om op de rij af de door Jakob voortgebrachte zonen en ook weer hun kinderen te beschrijven. Maar, zoals hij dat bij de zonen van Ezau gedaan had, heeft hij zich hier ook meteen op Jozef gericht, de jongste, de laatste om zo te zeggen van alle broers. De Schrift zegt: ‘Jozef was zeventien jaar toen hij, samen met zijn broers, het vee weidde.’ Waarom geeft de Schrift ook het getal van zijn jaren, dus zijn precieze leeftijd, aan ons aan? [Hierom:] opdat u [en ik] zouden begrijpen dat zijn jeugdige leeftijd helemaal geen belemmering vormt voor de deugd! Alsook met dit doel dat u in ieder geval drie dingen zou inzien: Jozefs gehoorzaamheid ten opzichte van zijn vader, zijn loyale houding tegenover zijn broers, maar ook – van hun kant – de onbehouden barbaarsheid ten opzichte van Jozef!³ Hoe bestaat het dat zij zelfs ten opzichte van iemand die zich zó [positief] tegen hen opstelde en die alleen al op grond van zijn jeugdige leeftijd medelijden had mogen verwachten, niet eens de bereidheid toonden om die liefde te beantwoorden?

Maar wat deden ze wel? Omdat ze al van het begin af aan bij de knaap een duidelijke voorliefde voor de deugd opmerkten en zagen dat zijn vader een positief gevoel bij hem had, wekten ze bij zichzelf [gevoelens van] afgunst tegen hem op in hun [eigen] hart. ‘Want zij brachten een kwaad gerucht van Jozef bij Israël, hun vader.’⁴

Kijk hoe hun kwade bedoelingen alle perken te buiten gingen! Zij probeerden de liefde van de vader de grond in te trappen en zij verzonnen

-
- 2 Met de ongelofelijke profet bedoelt Chrysostomus de persoon van Mozes, als schrijver van het boek Genesis.
 - 3 Chrysostomus gaat hier dieper in op de houding en het gedrag van Jozefs broers en Jozef zelf. Hij wijst hier op het grote contrast tussen de negatieve insteek van Jozefs broers en een positieve houding van Jozef zelf.
 - 4 De Griekse werkwoordsvorm staat hier in het meervoud. Daardoor verandert de tekst ingrijpend van betekenis. Het is niet Jozef die een kwaad gerucht bij zijn vader brengt over zijn broers, integendeel, het zijn de broers die een kwaad gerucht van Jozef overbrengen bij hun vader. Het beeld van Jozef als rechtvaardige wordt hierdoor zeer versterkt.

dingen die niet eens gebeurd waren tegen hun eigen broer. Ze bereikten slechts dat ze een demonstratie gaven van hun eigen afgunst. En opdat u zou begrijpen dat zij alleen dit ‘resultaat’ boekten, dat zij hun eigen gezindheid, die eerst verborgen was, te kijk zetten, kijk eens naar zijn vader! Hij bleef gehecht aan zijn kind, ook na hun laster over hem, en gaf de voorkeur aan hem boven alle [anderen]. ‘Jakob,’ zegt de Schrift, ‘had Jozef lief boven al zijn zonen, omdat hij een zoon was van zijn ouderdom. Hij maakte voor hem een kleurrijk kled.’ Wat betekent eigenlijk: ‘Hij had Jozef lief boven al zijn zonen, omdat hij een zoon van zijn ouderdom was?’ Omdat hij ‘in zijn levensavond’, zegt de Schrift, en juist toen hij oud was, geboren werd, daarom had hij hem meer dan allen lief. Immers, juist de kinderen die in de ouderdom worden voortgebracht, schijnen op een of andere manier zeer geliefd te zijn, en zij zijn in staat om een positief gevoel bij hun vader op te wekken.⁵

Maar, opdat wij zouden leren dat dit niet het enige was, dat zijn vader, die zich tot Jozef aangetrokken voelde, ertoe bracht om aan hem meer dan de overigen aandacht te geven, vertelt ons de goddelijke Schrift dat na hem nog een ander geboren werd. Want als het liefdesproces volgens het natuurlijke patroon zou zijn verlopen, dan zou die laatste [zoon] nog meer bemind zijn dan Jozef, aangezien die pas echt ‘een zoon van de

De hoofdstraat van het antieke Apamea, voorzien van een monumentale zuilengalerij.

ouderdom' was en juist toen ter wereld kwam, toen de rechtvaardige [Jakob] in het laatste stadium van zijn ouderdom gekomen was. Wat kunnen we dus zeggen? Dat er een genade(gave) van boven was die de jongen beminne(n)swaardig maakte, die uitwerkte dat hij door de voortreffelijke houding van zijn geest boven allen geëerd werd.⁶

Maar ook de volgende oorzaak wordt ons in de Schrift voorgehouden. Namelijk dat Jakob Jozef – aangezien Jozef een zoon van Jakobs ouderdom was – dáárdoor meer liefhad, [maar wel zo] dat hij niet openlijk de afgunst van zijn broers zou versterken.

Chrysostomus wijst in het volgende op het onverbiddelijke en compromisloze karakter van de afgunst: zij laat de betrokkene niet meer los en zorgt ervoor dat deze een steeds grotere afgunst ontwikkelt. Dit komt vooral omdat zij de positieve uitstraling van degene op wie de betrokkene afgunstig is, op geen enkele manier meer kan relativeren.

Want de hartstocht van die afgunst is zo sterk, dat zij een gegrepen ziel niet meer loslaat, voordat zij haar tot de uiterste vorm van dwaasheid zal hebben gebracht, en terwijl zij de ziel waarin die afgunst groeit, probeert te vernielen, brengt zij de persoon op wie zij afgunstig is, in een toestand tegengesteld aan die welke zij wil: deze persoon wordt nog schitterender, beroemder, meer in het oog vallend, waaruit weer een andere en nog ergere [open] wond voor hem ontstaat.⁷

-
- 5 Als het gaat over het liefhebben van het ene kind boven het andere, stelt Chrysostomus zich niet kritisch op tegenover Jakob. In het volgende motiveert hij zelfs waarom Jakob Jozef liefhad boven zijn andere zonen.
 - 6 Chrysostomus lijkt aan te willen geven dat het niet direct logisch was dat Jozef zo door zijn vader bemind werd, aangezien hij niet de allerjongste zoon was. Daarom moet hij wel door de voortreffelijke houding van zijn geest alle andere broers hebben overtroffen, zo luidt hier de conclusie van Chrysostomus.
 - 7 Chrysostomus toont hier de les die de geschiedenis van Jozef ons leert: de hartstocht van de afgunst laat degene die afgunstig is, geen moment meer los, maar probeert hem of haar tot het uiterste te brengen. Deze hartstocht groeit zelfs uit tot een kant-en-klare obsessie. Tegelijk levert dit vaak het tegendeel op van wat men zo graag ziet. In plaats van minder beroemd, wordt degene op wie men afgunstig is, nog veel beroemder of nog veel meer in het oog vallend dan eerst het geval was.

Zie nu hier hoe de een, die bewonderenswaardig is en niets afweet van wat [er bij hen] gebeurd is, zijn broers tegemoet gaat, (zij die dezelfde moeiten als hij hebben gehad), vol vertrouwen in alles, en tot hen spreekt in alle eenvoud. Maar zie ook:] hoe zij, door de passie van de afgunst gegrepen, zich gereed maken om hem met haat te bejegenen. ‘Want toen zijn broers zagen,’ zegt de Schrift, ‘dat hun vader hem van al zijn zonen het meest liefhad, haatten zij hem en konden tegen hem niets vriendelijks zeggen.’ Zie hoe zij hem, die geen enkel onrecht gedaan had, durfden te behandelen. ‘En zij konden,’ zegt de Schrift, ‘niets vriendelijks tegen hem zeggen.’ Wat betekent dat nou: ‘En zij konden,’ zegt de Schrift, ‘niets vriendelijks tegen hem zeggen?’ [Dit.] Doordat de boosheid zich van hen meester had gemaakt en de haat van dag tot dag toegenomen was, waren zij krijgsgevangenen geworden en werden ze getiranniseerd door hun [eigen] woede. Daarom antwoordden zij Jozef met bedrog, terwijl ze niets vriendelijks [meer] tegen hem konden zeggen. En zie hoe de Schrift als de oorzaak van hun haat aangeeft, dat [die haat] bij de afgunst begon. ‘Want toen de broers zagen,’ zegt de Schrift, ‘dat hun vader hem liefhad boven al zijn zonen.’ De liefde van de vader leverde voor Jozef de afgunst [van zijn broers] op, Jozefs positieve instelling daarentegen wekte de sympathie van de vader voor zijn zoon op.

Maar, hoewel het dus hard nodig was dat de broers van Jozef een voorbeeld zouden nemen aan hun broer en zijn mentaliteit zouden navolgen, opdat zij ook zelf hun vader voor zich zouden winnen, kwam dat zelfs niet eens in hun gedachten op. Zij legden daarentegen een eensgezinde haat aan de dag jegens hem die door zijn vader bemind werd en zij spraken niets vriendelijks tegen hem. Alsof ze in strijd gewikkeld waren, toonden ze zo hun stiekeme slechtheid en zij knoopten met hem geen vriendelijk gesprek aan, maar traden hem met bedrog tegemoet. Maar terwijl hij op bewonderenswaardige wijze zijn broederlijke welwillendheid jegens hen bewaarde en geen enkel vermoeden had [van hun boosheid], aangezien hij hen als broers vertrouwde, verdroeg hij alles wat in zijn nadeel [bedacht] was.

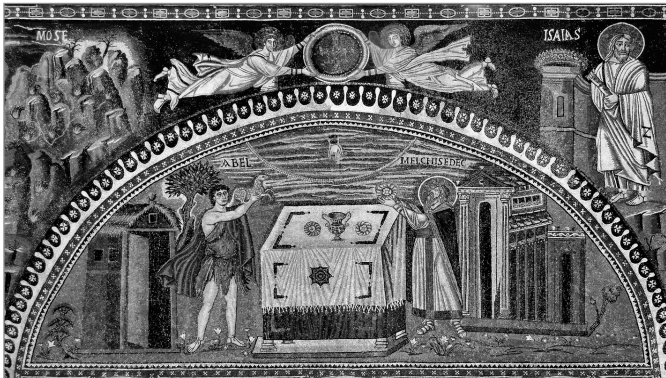
Opvallend in deze exegese van Chrysostomus is de positieve benadering van Jozef, die in de ogen van Chrysostomus geen kwaad kan doen. Dat zijn broers zich zo negatief tegenover hem opstellen, is voor Chrysostomus onbegrijpelijk en volgens hem juist ook een geweldig grote aanklacht tegen henzelf. De door de broers geplande broedermoord staat voor Chrysostomus synoniem voor de in werkelijkheid wel gerealiseerde broedermoord door Kaïn op Abel. Zoals Abel geen kwaad vermoedde, zo vermoedde ook Jozef geen enkel kwaad van zijn broers, maar vertelde hun onomwonden zijn dromen en sprak tot hen ‘als tegen broers’.

Ingang en interieur van de kerk van Petrus, gesticht in Antiochië aan de Orontes. Deze kerk bevindt zich geheel in een grot en is hierin helemaal uitgehakt.

Diezelfde passie bracht in het begin [van de wereldgeschiedenis] ook Kaïn ertoe te streven naar moord op zijn broer. En zoals die broers door de genegenheid van de vader, die hij aan zijn zoon betoonde, ertoe kwamen Jozef te haten en ruzie gingen maken, en van dag tot dag met moordplannen op hem rondliepen, zo werd ook Kaïn, die [bij zijn broer]

hetzelfde karakter zag, tot de moord op hem bewogen, omdat de [offer]-gaven van zijn broer [God] welgevalliger waren [dan die van hem] en hij zei [tegen hem]: ‘Laten we uittrekken naar de vlakte.’ Ziet u dat ook hij [Abel], niets vermoedde, maar was als iemand die zijn broer vertrouwde en hem volgde en zo ‘en passant’ het slachtoffer werd van die goddeloze rechterhand [die hem doodde]?’⁸

Mozaïek van het offer van Abel in Ravenna (zesde eeuw).

Op dezelfde manier sprak de bewonderenswaardige Jozef, die de eensgezinde slechtheid van zijn broers niet kende, tot hen als broers en legde zijn dromen, die God hem geopenbaard had, in hun midden neer. Want het was God Die van tevoren de heerlijkheid aankondigde waarin hij zou verkeren en de ondergeschiktheid van zijn broers [voorspelde]. Want toen hij gedroomd had, zegt de Schrift, berichtte hij zijn droom aan zijn broers en zei tegen hen: ‘Luister naar deze droom van mij. Ik droomde dat wij schoven bonden midden in het veld en mijn schoofging overeind staan en richtte zich op, maar jullie schoven, die eromheen stonden, bogen zich voor mijn schoof neer. En de broers zeiden tot hem: Je zult toch niet door te regeren koning over ons zijn, of door te heersen heerser over ons zijn? En zij werden ertoe gebracht om hem nog meer te haten vanwege zijn dromen en alles wat hij zei.’ Om deze reden liet [de Schrift] al

eerder zien en leerde ons [toen al] dat zij reeds in een vroeger stadium hun haat tegen hem demonstreerden, opdat wij niet zouden denken dat zij [pas] vanaf dat punt een begin hadden gemaakt met de oorlog die ze tegen hem voerden. 'Want zij werden ertoe gebracht om hem nog meer te haten.' in plaats van: 'Zij vermeerderden de haat en de vijandschap tegen hem [toen pas] veel meer.'

De broers van Jozef zijn verblind. Ze interpreteren de dromen op een juiste manier, dat wel, maar tegelijk willen ze er geen consequenties aan verbinden. Chrysostomus kan zich bij deze houding van de broers onmogelijk neerleggen en spreekt hen in het vervolg van de preek zelfs een aantal keren rechtstreeks toe. Op die manier geeft hij richting zijn luisteraars ook heel helder aan waar zij in hun leven erg voor uit moeten kijken: voor afgunst die ontwikkelt tot haat en die – zonder dat daar een oorzaak voor is – de harten van degene die afgunstig zijn, verwoest.

Zie ook de grote mate van hun blindheid. Zelf geven ze een juist oordeel over de droom. Men kan immers niet stellen dat ze door onwetendheid van de dingen die zouden gaan gebeuren daarom ook afgunstig op hem waren. Maar, hoewel ze uit de dromen de dingen die zouden plaatsvinden, begrepen hadden, lieten ze juist [hun] haat hoger opklaaien. O, wat een totaal gebrek aan inzicht! Hoewel het juist nodig was dat zij inzaggen, dat zij meer welwillendheid ten opzichte van hem moesten betonen, en dat zij de oorzaak van hun haat uit de weg moesten ruimen en de passie van hun betoverende laster met wortel en tak moesten uitroeien, lieten ze de haat tegen hem alleen maar erger worden, verduisterd in hun verstand als ze waren, terwijl ze niet inzagen dat ze alle dingen in hun eigen nadeel deden.⁹

8 Hoewel dit niet direct uit de tekst van Genesis valt op te maken, ziet Chrysostomus een vergelijkbare oprechte onbezorgdheid bij zowel Jozef als Abel. Beide rechtvaardigen vermoedden zelfs niet eens dat hun iets kwaads zou kunnen overkomen van de kant van hun broer(s).

9 Afgunst en haat snijden zichzelf niet zelden in de eigen vingers. Deze hier genoemde, belangrijke consequentie van de afgunst en de daaraan gekoppelde haat laat Chrysostomus hier duidelijk zien aan de hand van de afloop van het verhaal.

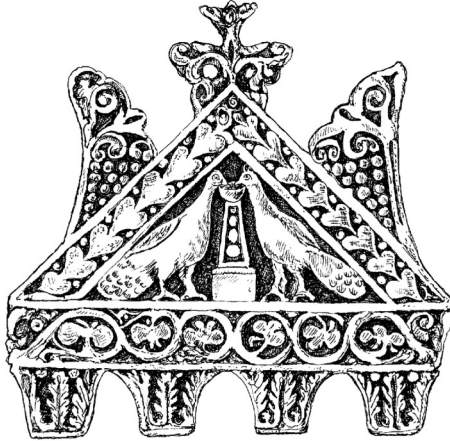

Vroegchristelijke Koptische afbeelding (vijfde eeuw).

In het gedeelte van de preek dat nu volgt, spreekt Chrysostomus Jozefs broers in directe zin toe en zegt tegen hen dat ze wat God besloten heeft, niet ongedaan kunnen maken. Dit retorische stijlmiddel heet *apostrophe*. Het betreft de luisteraar intens bij het verhaal, want ook de luisteraar voelt zich aangesproken. Chrysostomus beklemtoont dat wat God heeft besloten, later vaak veel krachtiger gerealiseerd wordt dan men aanvankelijk denkt, omdat God uiteindelijk heel duidelijk Zijn overmacht zal laten blijken. Eerdere belemmeringen neemt Hij dan volledig weg.

Waarom, o ongelukkigen en ellendigen, toont u [nu] zo'n akelige afgunst, terwijl u Jozefs broederlijke houding en karakter heel goed kent,¹⁰ en ook begrijpt dat de openbaring van de dromen de goedgunstigheid van God ten opzichte van Jozef demonstreert? Tenslotte: denk niet dat het mogelijk is de dingen die over hem van Godswege aangeduid zijn, ondersteboven te keren. Zoals u immers de beoordeling van de droom

Andere titels van dezelfde auteur:

CHRISTUS VOLGEN

Doop en avondmaal in de Vroege Kerk

Dr. M.A. van Willigen

Christus volgen

Dr. M.A. van Willigen

ISBN 978-90-8897-095-5

14,95 euro

MET CHRISTUS VERBONDEN

Leven uit doop en avondmaal in de Vroege Kerk

Dr. M.A. van Willigen

Met Christus verbonden

Dr. M.A. van Willigen

ISBN 978-90-8897-124-2

14,95 euro

DR. M.A. VAN WILLIGEN

DAGBOEK VROEGE KERK

TWAALF PREKEN OVER DE PSALMEN
VAN AMBROSIUS, AUGUSTINUS, CHRYSOSTOMUS
EN EUSEBIUS VAN CAESAREA

Dagboek Vroege Kerk

Dr. M.A. van Willigen

ISBN 978-90-5829-992-5

19,95 euro

BIDDEN
MET
AUGUSTINUS
IN DE
VROEGE
KERK

Dr. M.A. van Willigen

Bidden met Augustinus in de Vroege Kerk

Dr. M.A. van Willigen

ISBN 978-94-6073-018-4

16,95 euro